

Titlul II. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale

Capitolul I. Dispoziții comune

Articolul 15. Universalitatea

(1) Cetățenii beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea.

(2) Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile.

Legislație conexă: ► art. 6 din Codul civil – Legea nr. 287/2009, republicată (M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011); ► art. 3-7 din Codul penal – Legea nr. 286/2009 (M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009); ► art. 7 CEDO: „*Nicio pedeapsă fără lege. 1. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii. 2. Prezentul articol nu va aduce atingere judecării și pedepsirii unei persoane vinovate de o acțiune sau de o omisiune care, în momentul săvârșirii, era considerată infracțiune potrivit principiilor generale de drept recunoscute de națiunile civilizate*”; ► art. 49 CDFUE: „*Principiile legalității și proporționalității infracțiunilor și pedepselor. (1) Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia infracțiune potrivit dreptului intern sau dreptului internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai mare decât cea aplicabilă la momentul săvârșirii infracțiunii. În cazul în care, ulterior săvârșirii infracțiunii, legea prevede o pedeapsă mai ușoară, se aplică aceasta din urmă. (2) Prezentul articol nu aduce atingere judecării și pedepsirii unei persoane care s-a făcut vinovată de o acțiune sau omisiune care, în momentul săvârșirii, era incriminată pe baza principiilor generale recunoscute de comunitatea națiunilor. (3) Pedepsele nu trebuie să fie disproporționate față de infracțiune*”.

JURISPRUDENȚĂ

► Decizii C.C.R.

1. Principiul neretroactivității legii își găsește justificarea și are rolul de a asigura stabilitatea și securitatea raporturilor juridice. Prin urmare, numai o normă previzibilă poate determina în mod clar conduita subiecților de drept, destinarii ai legii. Tocmai de aceea, o lege, odată adoptată, produce și trebuie să producă efecte juridice numai pentru viitor. Aceasta, pentru simplul motiv că legea se adresează subiecților de drept, permițând sau interzicând și, bineînțeles, sancționând atitudinile deviante. S-a constatat că este absurd să se pretindă unui subiect de drept să răspundă pentru comportamente și o conduită pe care le-a avut anterior intrării în vigoare a unei legi care reglementează această conduită. Subiectul de

drept nu putea să prevadă ce va reglementa legiuitorul, iar comportamentul său este normal și firesc dacă se desfășoară în cadrul ordinii de drept în vigoare (*Decizia nr. 11 din 15 ianuarie 2015, M. Of. nr. 102 din 9 februarie 2015*).

2. Prevederile art. 112¹ alin. (2) lit. a) din Codul penal nu pot depăși limita temporală cu privire la confiscarea bunurilor dobândite înainte de intrarea în vigoare a Legii nr. 63/2012, chiar dacă infracțiunile pentru care s-a dispus condamnarea sunt comise după această dată, soluția contrară încălcând principiul neretroactivității legii consacrat de art. 15 alin. (2) din Constituție (*Decizia nr. 11 din 15 ianuarie 2015, M. Of. nr. 102 din 9 februarie 2015*). În același sens, *Decizia nr. 356 din 25*

ianie 2014, M. Of. nr. 691 din 22 septembrie 2014, referitoare la art. 118² alin. (2) lit. a) din Codul penal din 1969.

3. Principiul neretroactivității legii civile este de rang constituțional și are o valoare absolută, în sensul că legiuitorul nu poate institui nicio derogare, și semnifică faptul că legea civilă se aplică tuturor situațiilor juridice născute după intrarea ei în vigoare, iar nu situațiilor juridice trecute, consumate (*facta praeterita*). În mod corelativ, potrivit principiului aplicării imediate a legii noi, de la data intrării în vigoare acesteia, ea se aplică tuturor actelor, faptelor și situațiilor juridice viitoare (*facta futura*), actelor, faptelor și situațiilor juridice în curs de constituire, modificare sau stingere începând cu această dată, precum și efectelor viitoare ale unor situații juridice anterior născute, dar neconsumate la data intrării în vigoare a legii noi (*facta pendencia*). Cu alte cuvinte, aplicarea imediată a legii noi semnifică faptul că o situație juridică produce acele efecte juridice care sunt prevăzute de legea în vigoare la data constituirii ei (*tempus regit factum*) (Decizia nr. 755 din 16 decembrie 2014, M. Of. nr. 101 din 9 februarie 2015).

4. Impunerea unor condiții temporale, în speță condiția ca cetățeanul român să fi avut domiciliul în România cu cel puțin 6 luni înainte de data alegerilor, încalcă limitele revizurii Constituției, suprimând principiul universalității drepturilor, reglementat de art. 15 alin. (1) din Constituție, dreptul de a fi ales al cetățenilor cu domiciliul în România care nu îndeplinesc noua ipoteză normativă restrictivă, precum și o garanție a acestuia, egalitatea în drepturi (Decizia nr. 80 din 16 februarie 2014, M. Of. nr. 246 din 7 aprilie 2014).

5. Nu este permisă combinarea prevederilor din legi succesive în stabilirea și aplicarea legii penale mai favorabile (Decizia nr. 265 din 6 mai 2014, M. Of. nr. 372 din 20 mai 2014).

6. Curtea Constituțională, în jurisprudența sa, a statuat că prin aplicarea legii penale în timp se înțelege ansamblul de norme juridice penale ce izvorăsc din rațiuni de politică penală, prin care se reglementează modul de aplicare

a principiului *mitior lex* în raport cu timpul săvârșirii infracțiunii și cu momentul tragerii la răspundere penală a celor ce au săvârșit infracțiunea (Decizia nr. 841 din 2 octombrie 2007, M. Of. nr. 723 din 25 octombrie 2007). Totodată, determinarea legii mai blânde nu presupune o activitate abstractă, ci una concretă, fiind indisolubil legată de fapta comisă și de autorul ei (Decizia nr. 834 din 2 octombrie 2007, M. Of. nr. 727 din 26 octombrie 2007, sau Decizia nr. 265 din 6 mai 2014, M. Of. nr. 372 din 20 mai 2014, § 31). „Determinarea caracterului «mai favorabil» are în vedere o serie de elemente, cum ar fi: cuantumul sau conținutul pedepselor, condițiile de incriminare, cauzele care exclud sau înlătură responsabilitatea, influența circumstanțelor atenuante sau agravante, normele privitoare la participare, tentativă, recidivă etc. Așa fiind, criteriile de determinare a legii penale mai favorabile au în vedere atât condițiile de incriminare și de tragere la răspundere penală, cât și condițiile referitoare la pedeapsă. Cu privire la aceasta din urmă pot exista deosebiri de natură (o lege prevede ca pedeapsă principală amenda, iar alta închisoarea), dar și deosebiri de grad sau quantum privitoare la limitele de pedeapsă și, evident, la modalitatea stabilirii acestora în mod concret. Cât privește determinarea concretă a legii penale mai favorabile, Curtea Constituțională a statuat că aceasta vizează aplicarea legii, și nu a dispozițiilor mai blânde, neputându-se combina prevederi din vechea și din noua lege, deoarece s-ar ajunge la o *lex tertia*, care, în pofida dispozițiilor art. 61 din Constituție, ar permite judecătorului să legifereze” (Decizia nr. 1470 din 8 noiembrie 2011, M. Of. nr. 853 din 2 decembrie 2011, sau Decizia nr. 265 din 6 mai 2014, § 32). Nu este posibilă o (...) enumerare exhaustivă a criteriilor necesare determinării legii penale mai favorabile, întrucât ea necesită o apreciere globală a instituțiilor de drept penal, la îndemâna judecătorului. Cu alte cuvinte, datele speței sunt de cele mai multe ori determinante pentru a stabili care dintre legile penale aflate „în concurs” sunt mai favorabile, pentru că

această operațiune necesită o aplicare globală a tuturor instituțiilor de drept penal substanțial, nu numai a unora sau a altora. Mai mult, chiar dacă legiuitorul ar enumera instituțiile de drept penal incidente în evaluarea caracterului mai favorabil al legii penale, cu indicarea unei ordini în analiza realizată, ar rezulta riscul ca enumerarea limitativă să nu fie exhaustivă și să nu cuprindă toate ipotezele posibile care se nasc în practică. Indiferent de existența sau nu a acestei enumerări, judecătorul cauzei este obligat să determine el însuși legea penală mai favorabilă. În aceleași coordonate, Curtea constată că, în măsura în care legiuitorul procedează la normativizarea instituțiilor de drept penal incidente și a ordinii de analiză a acestora în evaluarea legii penale mai favorabile, acesta nu are competența constituțională ca, în funcție de o analiză secvențială determinată de aprecierea criteriilor astfel normate într-o anumită ordine legală, să reglementeze o prevalență a criteriilor ce țin de maximul special al pedepsei, față de cele ce țin de cauzele care înlătură răspunderea penală (...). Practic, stabilirea criteriilor de natură legală, în mod secvențial, cu o ordine de analiză în trepte, dirimantă ca natură și efecte în procesul de determinare a legii penale mai favorabile, implică riscul ca această ordine dirimantă să nu fie corect stabilită și să nu cuprindă toate situațiile posibile (*Decizia nr. 650 din 25 octombrie 2018, M. Of. nr. 97 din 7 februarie 2019*).

7. Pentru a răspunde exigențelor principiului constituțional al aplicării legii penale mai favorabile, prevăzut la art. 15 alin. (2) din Constituție, așa cum acesta a fost detaliat în jurisprudența Curții Constituționale, Curtea reține că dispozițiile art. 159 alin. (3) din Codul penal sunt constituționale numai în măsura în care, până la încetarea situațiilor tranzitorii, în virtutea principiului constituțional al aplicării legii penale mai favorabile, împăcarea poate interveni și în cauzele începute înaintea datei intrării în vigoare a Codului penal și în care a fost depășit momentul citirii actului de sesizare a instanței. În situațiile tranzitorii

arătate, împăcarea poate interveni până la primul termen de judecată stabilit ulterior datei publicării prezentei decizii în Monitorul Oficial al României, Partea I (*Decizia nr. 508 din 7 octombrie 2014, M. Of. nr. 843 din 20 decembrie 2014*).

8. Sub incidența reglementării constituționale consacrate de art. 15 alin. (2) referitor la retroactivitatea legii penale sau contravenționale mai favorabile pot intra numai normele de drept penal material (substanțial), și nicidecum cele de drept penal procedural, care sunt de imediată aplicare. Dreptul penal cuprinde ansamblul normelor juridice prin care se stabilesc ce fapte constituie infracțiuni, sancțiunea ce urmează a fi adoptată (aplicată) în cazul săvârșirii infracțiunii, condițiile în care statul poate trage la răspundere penală persoanele care săvârșesc infracțiuni, precum și condițiile în care urmează să fie executate pedepsele și măsurile ce se pot lua în cazul săvârșirii unor fapte penale (*Decizia nr. 78 din 11 februarie 2014, M. Of. nr. 273 din 14 aprilie 2014*).

9. În cazul unei succesiuni de legi, în cursul procesului penal, anterior rămânerii definitive a hotărârii, instanța trebuie să opereze, în concret, o stabilire a sancțiunii în raport cu limitele de pedeapsă prevăzute de fiecare dintre aceste legi și să aplice aceste criterii în limitele legii identificate ca fiind mai favorabilă, luând în considerare și analizând faptele și situația particulară a fiecărui caz în parte (*Decizia nr. 101 din 28 februarie 2013, M. Of. nr. 290 din 22 mai 2013*).

10. Hotărârea judecătorească nu poate fi subsumată conceptului de lege penală, ea nu poate fi calificată ca fiind mai favorabilă sau nu, întrucât acest caracter este inerent și intrinsec legat de lege. Pe perioada sa de aplicare, hotărârea judecătorească reprezintă o modalitate de interpretare a normei legale, fără a avea aceeași legitimitate și autoritate prin prisma principiului separației și echilibrului puterilor în stat. Așadar, soluția de principiu dată de către Înalta Curte de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de

drept în materie penală, prin Decizia nr. 2 din 14 aprilie 2014, putea fi folosită în procesele penale doar până la publicarea Deciziei nr. 265 din 6 mai 2014 a Curții Constituționale, așa încât numai cauzele judecate definitiv până la această din urmă dată puteau beneficia de tratamentul juridic stabilit prin decizia precitată a instanței supreme. În schimb, cauzele penale în curs de judecată la data publicării Deciziei nr. 265 din 6 mai 2014 a Curții Constituționale intră sub incidența efectelor general obligatorii ale deciziei precitate a instanței de contencios constituțional. A accepta critica autorului excepției potrivit căreia Decizia nr. 2 din 14 aprilie 2014 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, este o lege penală mai favorabilă ar echivala cu lipsirea de efecte juridice a Deciziei nr. 265 din 6 mai 2014 a Curții Constituționale, întrucât aplicarea acesteia poate viza cauze care nu au fost judecate definitiv și care au tranzitat data publicării deciziei instanței de contencios constituțional, ceea ce este inacceptabil (*Decizia nr. 624 din 8 octombrie 2015, M. Of. nr. 865 din 19 noiembrie 2015*).

11. Analizând conținutul întregii reglementări referitoare la confiscarea extinsă din Codul penal, Curtea constată că principiul legii penale mai favorabile este aplicabil inclusiv acestei instituții (*Decizia nr. 78 din 11 februarie 2014, M. Of. nr. 273 din 14 aprilie 2014*).

12. Dreptul la viață constituie un atribut inalienabil al persoanei și reprezintă valoarea supremă în ierarhia drepturilor omului, întrucât este un drept fără de care exercitarea celorlalte drepturi și libertăți garantate de Constituție și de instrumentele internaționale de protecție a drepturilor fundamentale ar fi iluzorie, fapt ce determină caracterul axiologic al acestui drept, care cuprinde atât un drept subiectiv, cât și o funcție obiectivă, aceea de principiu călăuzitor al activității statului, acesta din urmă având obligația de a proteja dreptul fundamental la viață al persoanei. Preeminența dreptului la viață este, astfel, cea care justifică posibilitatea legiuitorului de a stabili imprescriptibilitatea

executării pedepselor principale în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 174-176 din Codul penal [din 1969 – n.a.] și al infracțiunilor intenționate urmate de moartea victimei pentru care, la data intrării în vigoare a dispozițiilor de lege criticate [art. 125 alin. (3) din Codul penal din 1969 – n.a.], nu s-a împlinit termenul de prescripție a executării. Într-o atare situație, legiuitorul a avut de ales între principiul securității raporturilor juridice și echitatea juridică, ambele componente fundamentale ale statului de drept. Fiind sarcina legiuitorului să decidă cărui principiu îi acordă prevalență, acesta, fără a interveni arbitrar și ținând seama de valoarea primordială a dreptului la viață consacrat de art. 22 alin. (1) din Constituția României, a optat pentru aplicarea imediată a dispozițiilor din materia prescripției, mai severe, inclusiv pentru infracțiuni comise anterior, pentru care termenul de prescripție a executării pedepsei nu s-a împlinit încă. Curtea constată că opțiunea legiuitorului privind reglementarea imprescriptibilității executării pedepselor principale în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 174-176 din Codul penal și al infracțiunilor intenționate urmate de moartea victimei pentru care, la data intrării în vigoare a dispozițiilor de lege criticate, nu s-a împlinit termenul de prescripție a executării nu are drept consecință un prejudiciu constituțional relevant. Prin urmare, reglementarea cuprinsă în art. 125 alin. (3) din Codul penal [din 1969 – n.a.] nu încalcă Constituția, fiind compatibilă cu sistemul principiilor consacrate de prevederile Legii fundamentale (*Decizia nr. 511 din 12 decembrie 2013, M. Of. nr. 75 din 30 ianuarie 2013*).

13. Principiul neretroactivității legii este valabil pentru orice lege, indiferent de domeniul de reglementare al acesteia. Singura excepție pe care o îngăduie norma constituțională privește legea penală sau contravențională mai favorabilă (în acest sens, Decizia nr. 90 din 1 iunie 1999, M. Of. nr. 489 din 11 octombrie 1999, și Decizia nr. 228 din 13 martie 2007, M. Of. nr. 283 din 27 aprilie 2007). Suntem în prezența unei reguli imperative de la care nu

se poate deroga în materie civilă, indiferent dacă este vorba despre legi materiale sau legi procesuale. Consecințele consacării principiului neretroactivității în Constituție sunt foarte severe și, probabil, tocmai de aceea soluția aceasta nu se întâlnește în foarte multe state, însă ridicarea la rang de principiu constituțional garantează securitatea juridică și încrederea cetățenilor în sistemul de drept, constituind o expresie a principiului separației puterilor în stat, respectiv separația dintre puterea legislativă, pe de o parte, și puterea judecătorească sau cea executivă, pe de altă parte (*Decizia nr. 88 din 27 februarie 2014, M. Of. nr. 281 din 16 aprilie 2014*).

14. Redimensionând durata mandatelor în curs ale aleșilor locali, legea criticată [Legea privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru autoritățile administrației publice locale și a alegerilor pentru Camera Deputaților și Senat din anul 2012, precum și pentru modificarea și completarea titlului I al Legii nr. 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali – n.a.] încalcă principiul neretroactivității legii, consacrat de art. 15 alin. (2) din Legea fundamentală (*Decizia nr. 51 din 25 ianuarie 2012, M. Of. nr. 90 din 3 februarie 2012*).

15. Determinarea concretă a legii penale mai favorabile vizează aplicarea legii, și nu a dispozițiilor mai blânde, neputându-se combina prevederi din vechea și din noua lege, deoarece s-ar ajunge la o *lex tertia*, care, în pofida dispozițiilor art. 61 din Constituție, ar permite judecătorului să legifereze (*Decizia nr. 1470 din 8 noiembrie 2011, M. Of. nr. 853 din 2 decembrie 2011*).

16. În condițiile în care legea își propune să modifice statutul dobândit la data începerii mandatului, prin instituirea unui caz nou de încetare a acestuia, legea devine retroactivă. Art. 15 alin. (2) din Constituție consacră principiul neretroactivității legii, în sensul că o

lege, odată adoptată de Parlament, va putea produce efecte juridice numai pentru viitor (*Decizia nr. 61 din 18 ianuarie 2007, M. Of. nr. 116 din 15 februarie 2007*).

17. Rezolvarea conflictului în timp al dispozițiilor procesual civile, care din punct de vedere constituțional are ca scop respectarea principiului neretroactivității legii, necesită o apreciere diferențiată a acestora. Dacă reglementarea în discuție se referă la o situație juridică cu caracter de continuitate, constitutivă de *facta pendentia*, asupra căreia legiuitorul poate interveni în viitor, nu poate fi vorba despre o încălcare a principiului neretroactivității (*Decizia nr. 546 din 18 octombrie 2005, M. Of. nr. 1004 din 11 noiembrie 2005*).

18. Legiuitorul este liber să redimensioneze, printr-o lege nouă, durata mandatelor funcțiilor de conducere în alt fel decât legea în vigoare, dar numai pentru viitor, nu și pentru mandatele în curs, altfel ar însemna să nesocotească regula neretroactivității legii, care este normă de nivel constituțional, prevăzută în art. 15 alin. (2) din Legea fundamentală (*Decizia nr. 375 din 6 iulie 2005, M. Of. nr. 591 din 8 iulie 2005*).

19. Curtea a statuat că efectele legii noi se aplică tuturor sancțiunilor contravenționale aplicate și neexecutate până la data intrării sale în vigoare (*Decizia nr. 228 din 13 martie 2007, M. Of. nr. 283 din 27 aprilie 2007*).

20. Retroactivitatea legii presupune existența unei noi reglementări care se aplică inclusiv situațiilor și raporturilor juridice născute sub imperiul legii vechi. Din perspectiva legii contravenționale mai favorabile, aceasta privește nu numai aplicarea retroactivă a reglementării noi care scoate din sfera ilicitului contravențional o faptă, dar și aplicarea retroactivă a noilor sancțiuni contravenționale mai favorabile. Dacă o lege nouă nu mai incriminează o faptă considerată până atunci ca fiind contravenție sau, deși continuă să o interzică, prevede, pentru aceeași faptă, o sancțiune mai ușoară sau instituie noi moduri de executare a sancțiunilor, care sunt mai favorabile contravenientului, legii noi trebuie să i se permită să retroactiveze, tocmai pentru a

se respecta principiul constituțional înscris în art. 15 alin. (2) din Legea fundamentală. Respectarea principiului retroactivității legii contravenționale mai favorabile incumbă, pe de o parte, celui care este chemat să aplice legea (organul care constată și aplică sancțiunea contravențională/instanța de judecată), iar, pe de altă parte, legiuitorului, care nu poate împiedica producerea efectului retroactiv al legilor contravenționale mai favorabile. Astfel, pentru stabilirea legii contravenționale mai favorabile, organul care constată și aplică sancțiunea contravențională sau instanța de judecată nu sunt chemate să realizeze o comparație abstractă a celor două legi în cauză, ci acestea trebuie să ia în considerare și să analizeze faptele și situația particulară a fiecărui caz în parte și abia apoi să stabilească legea mai favorabilă. Totodată, legiuitorul trebuie să se abțină de la reglementări care ar putea împiedica organul care constată și aplică sancțiunea contravențională sau instanța de judecată să stabilească și să aplice legea contravențională mai favorabilă (*Decizia nr. 101 din 28 februarie 2013, M. Of. nr. 290 din 22 mai 2013*).

21. Redefinirea unei taxe printr-un act normativ distinct față de cel inițial nu echivalează cu instituirea unei noi taxe, atât timp cât natura juridică a celor două taxe este identică. Faptul că inițial taxa a fost definită ca taxă specială pentru autoturisme și autovehicule și ulterior a fost definită drept taxă pe poluare nu poate acredita ideea că se instituie taxa pe poluare pentru trecut, câtă vreme respectiva taxă formase deja obiectul unor acte administrativ-fiscale (decizii de impunere), care, la momentul contestării lor, fuseseră aduse la îndeplinire prin plată voluntară (*Decizia nr. 1152 din 28 septembrie 2010, M. Of. nr. 745 din 8 noiembrie 2010*).

22. Plata timbrului de mediu cu ocazia transcrierii dreptului de proprietate asupra autovehiculului rulat nu echivalează cu încălcarea prevederilor art. 15 alin. (2) din Constituție, ci este în concordanță cu principiul activității legii civile. În acest sens este și jurisprudența Curții Constituționale, potrivit căreia legea nouă

este aplicabilă de îndată tuturor situațiilor care se vor constitui, se vor modifica sau se vor stinge după intrarea ei în vigoare, precum și tuturor efectelor produse de situațiile juridice formate după abrogarea legii vechi (a se vedea, în acest sens, cu titlu exemplificativ, *Decizia nr. 287 din 1 iulie 2004, M. Of. nr. 729 din 12 august 2004*) (*Decizia nr. 565 din 15 septembrie 2015, M. Of. nr. 807 din 29 octombrie 2015*).

23. Întrucât promisiunea de vânzare nu este translativă de proprietate, nu se poate reține încălcarea dispozițiilor art. 15 alin. (2) din Constituție, având în vedere că legea nu retroactivează, ci vizează doar condițiile privind transferul dreptului de proprietate a terenurilor agricole situate în extravilan după intrarea în vigoare a Legii nr. 17/2014 privind unele măsuri de reglementare a vânzării-cumpărării terenurilor agricole situate în extravilan. De altfel, potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, o lege nu este retroactivă atunci când modifică pentru viitor o stare de drept născută anterior și nici atunci când suprimă producerea în viitor a efectelor unei situații juridice constituite sub imperiul legii vechi, pentru că în aceste cazuri legea nouă nu face altceva decât să refuze supraviețuirea legii vechi și să reglementeze modul de acțiune în timpul următor intrării ei în vigoare, adică în domeniul ei propriu de aplicare (*Decizia nr. 571 din 15 septembrie 2015, M. Of. nr. 811 din 31 octombrie 2015*).

24. Potrivit prevederilor art. 47 alin. (2) din Constituție, condițiile de exercitare a dreptului la pensie și la alte forme de asistență socială se stabilesc prin lege și, prin urmare, este dreptul exclusiv al legiuitorului de a modifica sau completa legislația în materie și de a stabili data de la care operează recalcularea, însă orice prevedere nouă poate fi aplicată numai de la data intrării sale în vigoare, pentru a respecta principiul neretroactivității legii, consacrat de art. 15 alin. (2) din Constituție (*Decizia nr. 990 din 30 iunie 2009, M. Of. nr. 536 din 3 august 2009*).

25. Susținerile referitoare la faptul că legea analizată [Legea pentru completarea

Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali – n.a.] retroactivează motivat de acordarea indemnizației pentru limită de vârstă și celor care au avut calitatea de primar, viceprimar, președinte și vicepreședinte de consiliu județene anterior intrării în vigoare a acestei legi nu pot fi acceptate. Legea acționează în domeniul său temporal propriu de activitate, prevăzând acordarea pentru viitor a acestor indemnizații. Ea nu prevede acordarea indemnizațiilor pentru o perioadă de timp anterioară intrării ei în vigoare, ci se aplică pentru viitor tuturor persoanelor care se regăsesc în ipoteza normei. Întotdeauna acordarea unei indemnizații sau pensii în virtutea unei calități, act meritoriu sau stagiu contributiv ori recalcularea unei pensii vizează inevitabil trecutul (a se vedea Decizia nr. 88 din 8 februarie 2007, M. Of. nr. 180 din 15 martie 2007, sau Decizia nr. 120 din 15 februarie 2007, M. Of. nr. 204 din 26 martie 2007), dar nașterea dreptului, mai precis valorificarea acelei calități/act meritoriu/stagiului contributiv, are loc începând cu momentul intrării în vigoare a legii prin care s-a reglementat acordarea acelei indemnizații/pensii sau recalcularea pensiei (*Decizia nr. 22 din 20 ianuarie 2016, M. Of. nr. 160 din 2 martie 2016*).

26. Cu privire la aplicabilitatea drepturilor și libertăților fundamentale persoanelor juridice, Curtea, prin Decizia nr. 485 din 23 iunie 2015, publicată în M. Of. nr. 539 din 20 iulie 2015, a reținut că, deși art. 21 privind accesul liber la justiție este cuprins în Capitolul I – „Dispoziții comune”, iar art. 24 din Legea fundamentală, privind dreptul la apărare, este cuprins în Capitolul II – „Drepturile și libertățile fundamentale” din Titlul II – „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale” din Constituție, este evident că garantarea accesului liber la justiție și a dreptului la apărare trebuie să fie acordată și persoanelor juridice, nu numai persoanelor fizice. Ca atare, exigențele și garanțiile rezultate din drepturile și libertățile fundamentale reglementate prin Constituție sunt aplicabile și în privința persoanelor juridice, în măsura în

care conținutul lor normativ este compatibil cu natura, specificul și particularitățile care caracterizează regimul juridic al persoanei juridice (*Decizia nr. 308 din 12 mai 2016, M. Of. nr. 585 din 2 august 2016*).

27. Criteriul ce trebuie luat în seamă și care ține de esența art. 15 alin. (2) din Constituție raportat la aplicarea în timp a reglementărilor referitoare la căile de atac este data pronunțării hotărârii judecătorești. Astfel, în temeiul textului constituțional anterefert, legiuitorul poate supune hotărârea judecătorească unor căi de atac stabilite ca atare prin lege până la momentul pronunțării hotărârii judecătorești, drept care atât soluția Codului de procedură civilă din 1865 [art. 725 alin. (3) – „Hotărârile pronunțate înainte de intrarea în vigoare a legii noi rămân supuse căilor de atac și termenelor prevăzute de legea sub care au fost pronunțate”, cât și a Codului de procedură civilă în vigoare (art. 27 – „Hotărârile rămân supuse căilor de atac, motivelor și termenelor prevăzute de legea sub care a început procesul”) respectă aceste exigențe constituționale. În schimb, legiuitorului îi este interzis să supună hotărârile judecătorești unor noi căi de atac reglementate după pronunțarea acestora. Aceeași regulă se aplică atât căilor ordinare, cât și extraordinare de atac, ambele categorii de căi de atac urmând să își păstreze aceeași configurație juridică de la data stabilită drept reper de către legiuitor (a se vedea distincția realizată de noul și vechiul Cod de procedură civilă). Prin urmare, eliminarea unui motiv de revizuire sau adăugarea unui nou motiv de revizuire după pronunțarea hotărârii nu poate produce niciun efect, prin prisma aplicării legii în timp, cu privire la hotărârea judecătorească deja pronunțată (*Decizia nr. 377 din 31 mai 2017, M. Of. nr. 586 din 21 iulie 2017*).

28. Întrucât regimul juridic al mandatelor consiliilor de administrație ale Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune este deja reglementat prin norme juridice în vigoare, care produc efecte juridice, Curtea constată că orice modificare a acestui regim, sub aspectul condițiilor de numire a

membrilor, interdicțiilor, incompatibilităților sau cauzelor de încetare a mandatelor, nu se poate realiza decât cu respectarea principiului retroactivității legii civile. Toate aceste modificări nu pot viza decât o situație viitoare, care se va naște după intrarea în vigoare a noii legi,

► Hotărâri C.E.D.O.

1. Art. 7 parag. 1 din Convenție consacră, la modul general, principiul legalității delictelor și a pedepselor (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) și interzice, în mod special, aplicarea retroactivă a dreptului penal atunci când ea se face în dezavantajul acuzatului. Dacă interzice în mod special extinderea domeniului de aplicare a infracțiunilor existente asupra faptelor care, până atunci, nu constituiau infracțiuni, el prevede, pe de altă parte, neaplicarea legii penale în mod extensiv în dezavantajul acuzatului, de exemplu, prin analogie. Rezultă că legea trebuie să definească în mod clar infracțiunile și sancțiunile care le pedepsesc (*cauza Dragotoniu și Militaru-Pidhorni c. României, Hotărârea din 24 mai 2007, M. Of. nr. 420 din 23 iunie 2010*).

2. Art. 7 parag. 1 din Convenție nu se limitează la a interzice aplicarea retroactivă a legii penale în dezavantajul celui acuzat, ci întruchiează, mai general, principiul că numai legea poate defini o infracțiune și prescrie o pedeapsă (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), precum și principiul că legea penală nu trebuie să fie extensiv interpretată în detrimentul acuzatului, de exemplu, prin analogie. Reiese din toate acestea că o infracțiune trebuie să fie clar definită în lege, condiție ce este îndeplinită atunci când justițiabilul poate ști, plecând de la textul dispoziției pertinente și, dacă este necesar, cu ajutorul interpretării instanțelor, care sunt acțiunile și omisiunile care îl pot face răspunzător (*cauza Kokkinakis c. Greciei, Hotărârea din 25 mai 1993, www.echr.coe.int*).

3. Termenul „lege” utilizat în art. 7 din Convenție implică cerințe calitative, inclusiv cele de accesibilitate și previzibilitate. Modul de redactare a legilor nu este întotdeauna precis. Aceasta înseamnă că multe sunt inevitabil formulate în termeni care, într-o măsură mai

și nicidecum situații juridice constituite sub imperiul vechii legi, respectând dispozițiile în vigoare la data constituirii lor (*Decizia nr. 534 din 12 iulie 2017, M. Of. nr. 593 din 25 iulie 2017*).

mare sau mai mică, sunt vagi, iar interpretarea și aplicarea lor sunt lăsate în seama practicii. Prin urmare, în orice sistem de drept, oricât de clar ar fi o dispoziție legală, inclusiv una de drept penal, există un element inevitabil de interpretare judiciară și va fi întotdeauna nevoie de elucidarea aspectelor îndoielnice și de adaptare la schimbările de situație (*cauza Plechkov c. României, Hotărârea din 16 septembrie 2014, www.echr.coe.int*). Deși claritatea este de dorit, se poate ajunge la o rigiditate excesivă, iar legea trebuie să fie capabilă să țină pasul cu schimbările de situație. O lege poate satisface cerința de „previzibilitate” chiar atunci când persoana în cauză trebuie să apeleze la consiliere juridică adecvată pentru a evalua, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, consecințele pe care le poate implica o anumită acțiune sau inacțiune a sa (*cauza Ashlarba c. Georgiei, Hotărârea din 15 iulie 2014, www.echr.coe.int*).

4. Infracțiunile și pedepsele trebuie să fie clar definite prin lege. Această condiție este îndeplinită atunci când justițiabilul poate ști, plecând de la textul dispoziției pertinente și, dacă este necesar, folosind interpretarea acesteia de către instanțele de judecată, actele și omisiunile care atrag răspunderea penală și ce pedeapsă va fi aplicată pentru fapta săvârșită și/sau omisiune. Art. 7 din Convenție nu interzice interpretarea judiciară a regulilor privind răspunderea penală de la caz la caz, cu condiția însă ca rezultatul interpretării să fie previzibil în mod rezonabil. Având în vedere cele de mai sus, este dificil, dacă nu imposibil pentru o persoană să prevadă schimbarea jurisprudenței instanțelor naționale. Curtea admite că instanțele naționale sunt în măsură

să interpreteze și să aplice dreptul național, însă reamintește că principiul legalității infracțiunilor și a sancțiunilor prevăzut în art. 7 din Convenție interzice interpretare largă a dreptului penal în detrimentul celui acuzat. De asemenea, Curtea admite că statele membre sunt libere să își modifice politica penală, inclusiv prin agravarea pedepselor, însă aplicarea retroactivă a legislației penale trebuie să fie permisă numai când modificarea legislativă este favorabilă acuzatului (*cauza Del Río Prada c. Spaniei, Hotărârea din 10 iulie 2012, www.echr.coe.int*).

5. Respectarea dispozițiilor art. 7 parag. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale impune, în cazul legilor penale succesive, alegerea globală a legii penale mai favorabile. Astfel, Curtea de la Strasbourg, observând că ambele Coduri penale ce s-au succedat din momentul comiterii faptelor și până la judecarea definitivă (Codul penal din 1976 și Codul penal din 2003) „prevăd game diferite de pedepse pentru crime de război”, a constatat că a existat „posibilitatea reală ca aplicarea retroactivă a Codului din 2003 să fi fost în detrimentul reclamantilor în ceea ce privește impunerea pedepselor”, astfel că „nu se poate afirma că aceștia au beneficiat, în conformitate cu art. 7 din Convenție, de garanții efective împotriva impunerii unei pedepse mai severe”. Prin urmare, instanța europeană a hotărât, în unanimitate, că a fost încălcat art. 7 din Convenție, precizând, totodată, că această hotărâre „trebuie înțeleasă ca indicând pur și simplu faptul că, în ceea ce privește stabilirea pedepselor, reclamantilor ar fi trebuit să li se aplice dispozițiile Codului din 1976 [în ansamblu – n.a.], și nu faptul că ar fi trebuit să fie impuse pedepse mai blânde” (*cauza Maktouf și Damjanović c. Bosniei și Herțegovina, Hotărârea din 18 iulie 2013, § 70, www.echr.coe.int*).

6. *Lex mitior* trebuie să fie stabilită *in concreto*, adică judecătorul trebuie să confrunte fiecare lege penală aplicabilă (cea veche și cea nouă) cu faptele specifice cauzei, cu scopul de a stabili care ar trebui să fie pedeapsa în cazul

în care se aplică fie legea veche, fie cea nouă. După stabilirea pedepselor care rezultă din legile aplicabile și în lumina faptelor cauzei, trebuie să se aplice legea care este efectiv cea mai favorabilă acuzatului. „Pentru a stabili care este *lex mitior* în temeiul art. 7 parag. 1 din Convenție, trebuie să se procedeze, de asemenea, la o comparație globală a regimului represiv al fiecăreia dintre legile penale aplicabile în cazul acuzatului (metoda comparației globale). Judecătorul nu poate efectua o comparație regulă cu regulă (metoda comparației diferențiate), alegând regula cea mai favorabilă din fiecare dintre legile comparate. Două motive sunt oferite în mod tradițional în sprijinul acestei metode a comparației globale: în primul rând, fiecare regim represiv are propria sa logică, iar judecătorul nu poate distruge această logică, amestecând diverse reguli din diferite legi penale succesive; în al doilea rând, judecătorul nu se poate substitui legiuitorului și să creeze un nou regim represiv ad-hoc, alcătuit din diverse reguli ce decurg din diferite legi penale succesive. Prin urmare, art. 7 parag. 1 din Convenție impune stabilirea *lex mitior* în mod concret și global” [*cauza Scoppola c. Italiei (nr. 2), Hotărârea din 17 septembrie 2009, §§ 93 și 109, www.echr.coe.int*].

7. Este oprită aplicarea retroactivă a legii penale, deoarece s-ar încălca principiul *nullum crimen sine lege*, adică principiul legalității incriminării și a pedepsei. În speță, instanțele naționale l-au condamnat pe inculpat la 4 ani închisoare, luând în considerare și activitatea desfășurată înainte de intrarea în vigoare a Codului penal estonian (13 ianuarie 1995), deși în acea perioadă activitatea infractorului nu era considerată infracțiune, ci o abatere administrativă. Prin aceasta, instanțele naționale au încălcat prevederile art. 7 parag. 1 din Convenția europeană. Curtea a mai arătat că, în cazul infracțiunilor continue sau continuate, dacă în prima perioadă a săvârșirii faptelor acestea nu au fost incriminate, fapta se încadrează potrivit legii de incriminare, dar se ține seama numai de actele comise după

incriminare, nu și de cele anterioare (*cauza Puhk c. Estoniei, Hotărârea din 10 februarie 2004, în T. Toader, A. Stoica, N. Cristuș, Codul penal și legile speciale – doctrină, jurisprudență, decizii ale Curții Constituționale, hotărâri C.E.D.O., Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 11*).

8. În cazul în care, la data săvârșirii faptelor, reclamantul risca o pedeapsă de 2 luni, însă i-a fost aplicată o sancțiune de 2 ani, prevăzută de o lege nouă în materie, intrată în vigoare ulterior, este încălcat principiul neretroactivității legii penale, chiar dacă sancțiunile noi mai grave au fost motivate de înăsprirea luptei împotriva traficului de droguri (*cauza Jamil c. Franței, Hotărârea din 8 iunie 1995, în C. Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 584*).

9. Principiul retroactivității legii penale mai favorabile, astfel cum este garantat de art. 7 din Convenție, se reflectă în regula că, în cazul în care legea penală în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii și legile penale ulterioare adoptate înainte de pronunțarea hotărârii definitive sunt diferite, judecătorul trebuie să aplice legea ale cărei prevederi sunt mai favorabile inculpatului [*cauza Öcalan c. Turciei (nr. 2), Hotărârea din 18 martie 2014, www.echr.coe.int*].

10. Referitor la dreptul celui acuzat de săvârșirea unei fapte penale de a beneficia de aplicarea unei pedepse mai blânde prevăzute de o lege adoptată după comiterea infracțiunii ce i se impută, Curtea a arătat că s-a format în mod progresiv un consens la nivel european și internațional în a considera că aplicarea legii penale mai favorabile, chiar posteroară comiterii infracțiunii, a devenit un principiu fundamental de drept penal, recunoscut atât de Convenția americană privitoare la drepturile omului, cât și de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, fiind înscris și în Statutul Curții Penale Internaționale și care, conform interpretării Curții de Justiție a Uniunii Europene, face parte din tradițiile constituționale comune ale statelor membre [*cauza Scoppola c. Italiei (nr. 2), Hotărârea din 17 septembrie 2009, în C. Bîrsan, op. cit., p. 586*].

11. În cazul în care o lege penală nouă nu dezincriminează faptele comise de inculpat, ci numai prevede un tratament sancționator mai blând pentru aceste fapte, tratament de care a profitat și inculpatul – instanța aplicându-i o sancțiune mai blândă în limitele prevăzute de legea nouă –, nu există o violare a art. 7 parag. 1 din Convenție (*cauza G. c. Franței, Hotărârea din 27 septembrie 1995, în T. Toader, A. Stoica, N. Cristuș, op. cit., p. 17*).

Articolul 16. Egalitatea în drepturi

(1) Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.

(2) Nimeni nu este mai presus de lege.

(3) Funcțiile și demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română și domiciliul în țară. Statul român garantează egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru ocuparea acestor funcții și demnități.

(4) În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii Uniunii care îndeplinesc cerințele legii organice au dreptul de a alege și de a fi aleși în autoritățile administrației publice locale.

Legislație conexasă: ► O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată (M. Of. nr. 166 din 7 martie 2014); ► Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată (M. Of. nr. 326 din 5 iunie 2013); ► art. 14 CEDO: „*Interzicerea discriminării. Exercițarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în*